20. Kâne ve Benzerlerinden Bazıları

İrab (hareke) bakımından "إِنَّ ve Kardeşleri"nin tam tersine isimlerini ref haberlerini nasbederler. Kâne ve kardeşleri sekiz adet fiil-i mâzîden oluşur. Bu sekiz fiili mâzîden her birinin muzâri ile emri de aynı işi yapar. Yani, isim cümlesi olan mübtedâ ve haberin önüne gelip mübtedâyı merfû haberi de mansûb yapar. Bunlara nâkıs (eksik) fiiller de denir. Nâkıs fiil denmesinin sebebi; merfû ismiyle birlikte tek bir mânâ ifâde etmeyip ikinci ismi istemeleridir. حَضَرَ الْوَلَدُ (Çocuk geldi) deyince cümle anlamı yeterli olur fakat كَانَ الْجَوُّ (Hava idi) deyince yetmez, mana eksik kalır. Yanına ikinci bir isim ilâve edilerek كَانَ الْجَوُّ بارِداً (Hava soğuk idi) deyince mana tamamlanır.

Nâkıs veya Kâne benzeri olan fiiller ve işlevleri şunlardır:

باَتَ	ظَلَّ	أَضْحَى	أَمْسَى	أَصْبَحَ	لَيْسَ	صاَرَ	كَاَنَ

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
Soğuk şiddetlidir.	اَلْبَرْدُ شَدِيدٌ
Soğuk şiddetliydi.	كَانَ الْبَرْدُ شَدِيداً

Çözümleme:

شَدِيداً	الْبَرْدُ	كَاَنَ
Nakıs fiilin haberi Harekesi fetha Nekre	Nakıs fiilin ismi (Mübteda) Harekesi zamme Marife	Nakıs Fiil

İsim cümlesinin kuralları nakıs fiilin ismi ve haberi için de geçerlidir.

20.1. كَاَنَ (..idi, oldu)

كَاَنَ fiilinin asıl manası ..idi olup nâkıs fiildir. Tam fiil olarak kullanıldığında ismi haberi şeklinde söylenmez. Çünkü o zaman mübtedâ haberin önünde değil bir fiil cümlesinin içinde (birleşik fiil olmak üzere) yardımcı fiil vazifesini görür. Bu durumda kânedeki gizli zamir kânenin ismi, fiil ise kânenin haberi olur.

Türkçesi	Arapçası
O yazdıydı.	كَانَ كَتَبَ
Gizli هُوَ kânenin ismi mahallen merfu كَتَبَ kânenin haberi mahallen mansup	
Sen hastaydın.	كُنْتَ مَرِيضاً
تَ kânenin ismi mahallen merfu مَرِيضاً kânenin haberi mansup	

Örnek:

كَانَ وُجِدَ	كَانَ يَقْرَأُ	كَانَ كَتَبَ
bulunmuştu	okuyordu	yazdı idi, yazmıştı

كَانَ mazi fiilin bulunduğu bir cümlenin başına gelirse basit geçmiş zamanın hikayesi olur.

Örnek:

Türkçesi	Arapçası
Ahmet mektup yazdıydı.	كَانَ اَحْمَدُ كَتَبَ الرِّسَالَةَ

كَانَ başında قَدْ bulunan mazi fiilin bulunduğu bir cümlenin başına gelirse bileşik geçmiş zamanın hikayesi olur.

Örnek:

Türkçesi	Arapçası
Ahmet mektup yazmıştı.	كَانَ اَحْمَدُ قَدْ كَتَبَ الرِّسَالَةَ

كَانَ muzari fiilin bulunduğu bir cümlenin başına gelirse geniş veya şimdiki zamanın hikayesi olur.

Örnek:

Türkçesi	Arapçası
Ahmet mektup yazardı. Ahmet mektup yazıyordu.	كَانَ اَحْمَدُ يَكْتُبُ الرِّسَالَةَ

كَانَ başında gelecek zaman eki bulunan muzari fiilin bulunduğu bir cümlenin başına gelirse gelecek zamanın hikayesi olur.

Örnek:

Türkçesi	Arapçası
Ahmet mektup yazacaktı.	كَانَ اَحْمَدُ سَيَكْتُبُ الرِّسَالَةَ

Konuyla İlgili Cümle Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
Yolculuk faydalıydı.	كَانَتِ الرِّحْلَةُ مُمْتِعَةً.
Hoca yoktu.	كَانَ الْأُسْتَاذُ غَائِباً
Ders kolaydı.	كَانَ الدَّرْسُ سَهْلاً
Ev temiz idi.	كَانَ الْبَيْتُ نَظِيفاً
Kalabalık çoğaldı.	كَانَ الزِّحَامُ شَدِيداً

كَانَ nin ismi de haberi de tamlama şeklinde gelebilir. Bu özellikler كَانَ nin diğer benzerleri için de geçerlidir.

Örnek:

Türkçesi	Arapçası
Müslümanların Kâbe'yi tavafı dün kolaydı.	كَانَ طَوَافُ الْمُسْلِمِينَ بِالْكَعْبَةِ سَهْلاً أَمْسِ

Harf-i cer ya da zarfla başlayan ("var" manası ifade eden) cümle parçası mübtedâ değil öne geçmiş haberdir. (haber mukaddem). Var olan şey de muahhar mübtedâ olur. Böylece dolayısıyla (كَانَ)'nin haberi de öne geçmiş haber, (كَانَ) nin ismi de sonradan gelen isim olmuş olur.

Çözümleme:

رِجَالٌ	فِي الْغُرْفَةِ	كَانَ
Adamlar	odada	idi.
Nakıs fiilin ismi (Mübteda)	Nakıs fiilin haberi	Nakıs fiil

İsmi fâil "Kâne" fiilinin haberi olunca geçmiş zamanın sürekli halini oluşturur.

Örnek:

Türkçesi	Arapçası
O Allah'a secde ederdi.	هُوَ كَانَ سَاجِداً لِلَّهِ

كَانَ fiili Allah ile kullanıldığında anlamı zamanla sınırlı değildir. Sadece geçmişi anlatmaz, durumu bildirir ve haberin sonsuz devamlılığını gösterir. كَانَ يَكُونُ ebedidir, ezelidir manalarına da gelir.

Örnek:

Türkçesi	Arapçası
Allah bilir ve hakîmdir.	كَانَ اللّٰهُ عَلِيماً حَكِيماً

Olumsuz كَانَ nin haberi muzâri olduğunda başında esreli bir (لِ) bulunabilir. Buna inkâr lâmı (lâmul cuhûd) denir ve yanında gizli bir (أَنْ) olduğu düşünülür.

Örnek:

Türkçesi	Arapçası
Arkadaş arkadaşına asla ihanet edecek değildir.	ماَ كاَنَ الصَّدِيقُ لِيَخُونَ صَدِيقَهُ

20.2. صاَرَ (oldu, dönüştü)

Bir halden diğer hale geçmeyi anlatır.(صاَرَ يَصِيرُ)

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
Elbise kısa oldu.	صاَرَ الثَّوْبُ قَصِيراً
İki öğrenci çalışkanlaştı.	صاَرَ الطاَّلِباَنِ مُجْتَهِدَيْنِ
İki öğrenci sevilen oldu.	صاَرَتِ التِّلْمِيذَتاَنِ مَحْبُوبَتَيْنِ

20.3. أَصْبَحَ (sabah (vakti) oldu, sabahladı)

Mazi ve muzarisi (أَصْبَحَ يُصْبِحُ) şeklindedir.

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
Bahçe güzel oldu.	أَصْبَحَتِ الْحَدِيقَةُ جَمِيلَةً
Meşgul oldular.	أَصْبَحُوا مَشْغُولِينَ
Onlar hemşire oldular.	أَصْبَحْنَ مُمَرِّضاَتٍ

20.4. أَضْحَى (kuşluk (vakti) oldu, kuşlukladı)

Mazi ve muzarisi (أَضْحَى يُضْحِي) şeklindedir.

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
Cadde kalabalık oldu.	أَضْحَى الشَّارِعُ مُزْدَحِماً
Bulut yoğun oldu.	أَضْحَى الْغَمَامُ كَثِيفاً
Doktorlar meşgul oldu.	أَضْحَى الْأَطِبَّاءُ مَشْغُولِينَ

20.5. ظَلَّ (gündüz (vakti) oldu, devam etti)

Mazi ve muzarisi (ظَلَّ يَظَلُّ) şeklindedir.

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
Anne sabırlı olmaya devam etti.	ظَلَّتِ الْأُمُّ صابِرَةً
Öğretmen talim (eğitim) hizmetinde devam etti.	ظَلَّ الْمُعَلِّمُ فِي خِدْمَةِ التَّعْلِيمِ
Kızlar avluda oynamaya devam etti.	ظَلَّتِ الْبَنَاتُ يَلْعَبْنَ فِي الْفِناءِ

20.6. أَمْسَى (akşam (vakti) oldu, akşamladı)

Mazi ve muzarisi (أَمْسَى يُمْسِي) şeklindedir.

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
İşçi yorgun oldu.	أَمْسَى الْعامِلُ مُتْعَباً
Öğretmenler mutlu olarak akşamladı.	أَمْسَتِ الْمُدَرِّساتُ سَعِيداتٍ
Öğrenci çalışkan oldu.	أَمْسَى التِّلْمِيذُ مُجْتَهِداً

20.7. بَاتَ (geceleyin oldu, geceledi)

Mazi ve muzarisi (أباَتَ يَبِيتُ) şeklindedir.

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
Hasta acı çeker oldu.	بَاتَ الْمَرِيضُ مُتَأَلِّمًا
Öğrenci çalışkan oldu.	بَاتَ التِّلْمِيذُ مُجْتَهِداً

İşçi yorgun oldu.	بَاتَ الْعامِلُ مُتْعَباً

(أَصْبَحَ أَضْحَى ظَلَّ أَمْسَى بَاتَ) kelimelerinin hepsi yardımcı fiil olarak صَارَ manasında kullanılabilir. Bunlara صَارَ benzerleri de denir. صَارَ (oldu) bir halden bir hale dönüşmeyi ifade ederken zaman mefhumu yoktur. Hepsi de "oldu" şeklinde tercüme edilebilir. Ancak ifade ettikleri zamanın anlamı zihnen muhafaza edilir.

*Yukarıda ikinci olarak verilen anlamlar tam fiil olarak kullanıldığında tercüme edilir. Mâzî muzâri emir olmak üzere bütün siygaları kullanılır.

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
Adam hastanede sabahladı.	أَصْبَحَ الرَّجُلُ فِي الْمُسْتَشْفَى
Niçin öğrencilerden çoğu (öğrencilerin çoğu) orduda subay olmayı sever (ister)?	لِمَاذَا يُحِبُّ كَثِيرٌ مِنَ التَّلاَمِيذِ أَنْ **يُصْبِحُوا** ضُبَّاطاً فِي الْجَيْشِ؟

Mesela ilk cümlede أَصْبَحَ yı tam fiil olarak kabul edersek, o zaman bu fiillerden sonraki isme أَصْبَحَ 'nın ismi ve haberi demeyiz. Fiil cümlesinin elemanları olarak أَصْبَحَ fiil اَلرَّجُلُ fâil, فِي الْمُسْتَشْفَى da mef'ûlün bih gayr-i sarih olur.

Nakıs fiillerden en çok kullanılanı صَارَ – لَيْسَ – كَانَ dır.

Not: Tahfif (kolaylık) kabilinden كَانَnin muzâri meczûmundan (يَكُنْ) ve nehyinden bazen nun harfleri düşürülebilir. Bu kullanılış daha ziyade Kur'ân-ı Kerim ve eski metinlerde görülür.

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
İyilik olursa kat kat arttırır.	إِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا
Hâin olmadım.	لَمْ أَكُ خَائِناً

Olumsuz كَانَ nin haberi başına zâid (بِ) harfi getirilince mana kuvvetlenmiş olur.

Örnek:

Türkçesi	Arapçası
Orada asla yabancı değildir.	لَمْ يَكُنْ فِيهِ بِغَرِيبٍ

Not: (لَيْسَ) fiili hariç diğerlerinin mâzî muzâri ve emri mevcuttur. لَيْسَ nin yalnızca mâzî çekimi vardır.

20.8. Ef'âlü'l-İstimrâr

Ef'âlü'l-İstimrâr denilen (devamlılık ifâde eden) fiiller de irab bakımından كَانَ ve kardeşleri gibidir. İsim cümlesinin başına geldiği takdirde mübtedâ ile haber üzerinde aynı etkiyi yaparlar. Birçok gramer kitabında كَانَ ve Kardeşleriyle birlikte zikredilmektedirler. Bu fiiller isminin haberiyle nitelenmesindeki sürekliliği anlatır ve şunlardır:

بَاتَ	ظَلَّ	أَضْحَى	أَمْسَى	أَصْبَحَ

Hepsi de "halâ, devam ediyor" manasındadır. Mâzî ya da muzârî olarak gelebilirler. Başlarındaki ما olumsuzluk harfi olmasına rağmen fiile olumsuzluk değil devamlılık manası kazandırır. Aksi takdirde devamlılık vermez. Şimdi bunları örnekleriyle görelim:

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
Hasta hâlâ hayattadır.	ما زَالَ الْمَرِيضُ حَياًّ
Çocuklar hâlâ uyuyorlar.	لاَ يَزَالُ الْأَطْفَالُ نائِمِينَ
Çocuk hâlâ hastadır.	ما بَرِحَ الْوَلَدُ مَرِيضاً
Hasta hâlâ uyuyor.	لاَ يَبْرَحُ الْمَرِيضُ نائِماً
Tüccar hâlâ doğrudur.	ما فَتِئَ التاَّجِرُ صادِقاً
Câhil inadında hâlâ ısrarlıdır.	لاَ يَفْتَأُ الْجاَهِلُ مُصِراً عَلَى عِنادِهِ
Hava hâlâ yağmurludur.	ما انْفَكَّتِ السَّماءُ مُمْطِرَةً
Meltem (ılık rüzgâr) hâlâ tatlıdır.	لاَ يَنْفَكُّ النَّسِيمُ عَلِيلاً
Işık zayıf olduğu müddetçe okuma.	لاَ تَقْرَأْ مادامَ النُّورُ ضَئِيلاً
Diri olduğum müddetçe Allah'a ibadet ederim.	أَعْبُدُ اللَّهَ ما دُمْتُ حَياًّ
Aç olduğun müddetçe ye.	كُلْ ما دُمْتَ جائِعاً

Bu ilk dört fiil örneklerde görüldüğü gibi yalnız mâzî ve muzâri siygalarında gelir.

مادَامَ ...dığı müddetçe: Kendinden önce gelen cümlenin müddetini kendinden sonraki cümleye bağlar. لَيْسَ gibi yalnız mâzî siygasında bulunur.

Not 1: كَانَ ve kardeşlerinden bu yana söylenen nâkıs fiillerin isimleri müfred, tesniye ve cemi de gelse fiiller hep müfred gelir. Aksi takdirde normal fiil vazifesi görürler.

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
İki adam konuşuyorlardı.	كَانَ الرَّجُلاَنِ يَتَكَلَّمانِ
Çocuklar hâlâ uyumaktadırlar.	لاَ يَزَالُ الْأَطْفالُ نائِمِينَ

Not 2: Nâkıs fiillerin isimleri müzekkerse fiiller de müzekker, isimler müennes ise fiiller de müennes gelir.

Örnekler:

Türkçesi	Arapçası
Ev geniş değildir.	لَيْسَتِ الدارُ واَسِعَةً
Mümin yaşadığı müddetçe namazı hiç terk etmeyecek.	لَنْ يَتْرُكَ الصَّلاَةَ ما دامَ الْمُؤْمِنُ حَياً

Not 3: Nâkıs fiillerin haberleri isim cümlesinin haberi gibi müfred, cümle ve şibh-i cümle (zarf ve câr-mecrûr) olarak gelir.

Örnekler:

Çeşidi	Türkçesi	Arapçası
Müfred	Terbiyeli daima sevilir.	ما زَالَ الْمُهَذَّبُ مَحْبُوباً
İsim Cümlesi	Sabahleyin Ömer'in kızı uyuyordu.	كَانَ عُمَرُ بِنْتُهُ نَائِمَةٌ فِي الصَّباَحِ
Fiil Cümlesi	Öğrenci hocasıyla konuşuyordu.	كَانَ الطَّالِبُ يَتَكَلَّمُ مَعَ أُسْتاَذِهِ
Zarf	Kız öğrenciler okulun önünde idi.	كاَنَتِ الطاَّلِباَتُ أَمامَ الْمَدْرَسَةِ
Câr- mecrûr	Statta seyirciler vardı.	كَانَ فِي الْمَلْعَبِ مُتَفَرِّجُونَ